

Aybəniz ƏLİYEVƏ-KƏNGƏRLİ
AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

“AZƏRBAYCAN FOLKLOR KİTABI”NIN YENİ DÖVR MƏRHƏLƏSİ

“Koroğlu” mətnlərinin toplanması və yazıya alınması işinin təşəkkülü: Paris və Tiflis nüsxələri

“Azərbaycan folklor kitabının yeni dövrdə – XIX yüzillikdə ortaya çıxan ən mükəmməl örnəyi və mühüm hadisəsi “Koroğlu eposunun əlyazma-kitab halına gətirilməsidir. Uzun əsrlərin tarixi və milli-mənəvi təcrübəsinin, etnik-mədəni düşüncəsinin ən mühüm keyfiyyətlərini epik ənənədə özünəməxsus şəkildə inikas etdirən bu möhtəşəm folklor əsəri “Kitabi-Dədə Qorquddan sonra yazı-kitab şəkli alan ikinci qəhrəmanlıq dastanımızdır.

XIX yüzillikdə “Koroğlunun toplanılıb yazıya alınması işi əsasən cənubi Azərbaycanda həyata keçirilmişdir. İndiki halda həmin əməliyyatın nəticəsi kimi əlyazma-kitab şəklinə gətirilmiş iki “Koroğlu nüsxəsi mövcuddur: Bunun birincisi elmi pasport qeydiyyatı, yeni harada, kimdən, kimin tərəfindən yazıya alsdığı bəlli olan, ikincisi isə yalnız dil və üslub göstəricilərinə görə yazıya alınma yeri və vaxtı təsəvvür edilən əlyazma-kitabdır. Bu gün qorunduqları kitabxanaların yerləşdiyi şəhər adlarına uyğun olaraq elm aləmində şərti şəkildə Paris və Tiflis nüsxələri adlandırılan həmin əlyazma-kitablar “folklor kitabı ənənəsinin tarixi meyarlarına cavab verməklə yanaşı, bir sıra özünəməxsusluqlara da malikdirlər.

Xronikal ardıcılıq prinsipi ilə bu əlyazma- kitabların hansı şəkildə düzümlənməsi Tiflis nüsxəsində informativ qeydiyyatın verilməməsi səbəbindən keyli dərəcədə çətindir. Daha konkret tarixi-informativ qeydiyyatın əks olunduğu Paris nüsxəsi XIX yüzilliyin əvvəllərini çevrələdiyindən yeni dövrün ilkin folklor kitabı kimi onun üzərində dayanmaq məqsədyönlüdür.

“Koroğlunun Paris nüsxəsi»nin bir əlyazma-folklor kitabı kimi ümumi səciyyəsinə keçməzdən öncə bir mühüm cəhəti ayrıca vurğulamaq lazım gəlir . Bu bütün əvvəlki folklor kitablarından fərqli olaraq sözü gedən əlyazma-kitabın dəqiq pasport göstəriciləri ilə təchiz olunması məsələsidir. “Kitabi Dədə Qorqud, “Oğuznamə, “Əmsali-Türkanə kimi mükəmməl əlyazma kitablarda mətnin informativ mənbəyi-söyləyicinin kimliyi barədə heç bir məlumat verilmədiyi halda, “Koroğlunun Paris nüsxəsində folklor mətnini-dastanı söyləyən informativ mənbə və onun qeydiyyatı məsələsi konkret şəkildə göstərilir: Kitabın müəllifi Aşıq Sadiq adı ilə məşhur olan Sadiq bəy və onu qələmə alan Mirzə Əbdülvəhab olmuşdur.(1,148). Dastanı söyləyən Aşıq Sadiq cənubi Azərbaycanın Nigaristan elindəndir. Bu ərazi indiki Qaradağ mahalına aiddir. Aşıq Sadiq dastanı tamamladıqdan sonra sonluğun faciəvi şəkildə başa çatması səbəbindən dastançılıq ənənəsinə uyğun olaraq bir cahannamə də söyləmişdir. Cahannamənin möhürbəndindən onun müəllifinin Aşıq Sadiğın özü olduğu aydınlaşır:

Dastanın yazıya köçürülmə tarixi də əlyazmanın qapanış səhifəsində dəqiq şəkildə bildirilir: “Çərşənbə günü, rəbiülevvəl ayının on beşi, hicri-qəməri min iki yüz əllinci il (1,198). Əlyazmanın miladi təqvimlə 1832-ci ildə hazırlandığı görünməkdədir. Ay və günün dəqiq göstərilməsi, zənnimizcə, işin tamamlanması, başa yetməsi tarixini ifadə edir. Çünki böyük vaxt və zəhmət tələb edən bu iş bir gün ərzində hazırlana bilməzdi. Maraqlıdır ki, icranın doğru-dürüstlüyü bu işə şahidlik edənlər vasitəsi ilə də təsdiqlənir: “Cənab Mirzə İsgəndərin nökr və qulluqçuları-Mirzə Mehdi Gilani, Həzrətqulu bəy və Yaqub bəy də bu işin şahidi olmuşlar(1,198). Qeyd olunan dəqiq göstəricilərlə yanaşı qapanış hissədəki məlumatın bir sıra nüanslarına aydınlıq gətirilməsi ehtiyacı duyulur. Söyləyici (Aşıq Sadıq Nigaristanlı), katib (Mirzə Əbdülvəhab) və şahidlərdən (Mirzə Mehdi Gilani, Həzrətqulu bəy, Yaqub bəy) başqa iki adamın da adı və xidməti qapanışdakı məlumatda xüsusi hörmət və ehtiramla çəkilir. Bunun birincisi, “Koroğlu dastanını yazıya almaq və kitab halına gətirmək ideyasının müəllifidir. Məlumatda onun adı kitabı hazırlamağın əsas səbəbkarı kimi ayrıca vurğulanır: “Bu kitabın təsnifinə səbəb cənab Hacı Mirzə İsgəndər olmuşdur (1, 198). Elə isə, Hacı Mirzə İsgəndər kimdir?. Bilindi ki, “Koroğlu dastanının sözü gədən mətni Qaradağ mahalından olan Nigaristanlı Aşıq Sadığın ifasından yazıya alınmasından az sonra onun sorağı Avropadan gəlir. Avropada “Koroğlunun bu mətninin tanınması işi ilə polyak şərqşünası Aleksandr Xodzko məşğul olur. 1842-ci ildə Londonda Aleksandr Xodzkonun təqdimatı və tərcüməsində Aşıq Sadığın repertuarından yazıya alınmış “Koroğlu dastanı ingilis oxucusuna çatdırılır. Daha sonra həmin mətni Jorj Sand və Adolf Brelye fransız, O.Volf alman, S.Penn isə rus dilinə çevirərək nəşr etdirirlər. (2,4-5)

“Aleksandr adını şərq tələffüz variantına uyğun olaraq “İsgəndər şəklində verən katib İranda hörmət, xoş münasibət əlaməti kimi adların qarşısında işlədilər “Hacı, “Mirzə etiketləri ilə Aleksandr Xodzkoğa sadəcə olaraq müsafirpərvər ehtiram ifadə etmişdir. Deməli, Hacı Mirzə İsgəndər əslində Aleksandr Xodzkonun özüdür. Bu səbəbdən də “Koroğlu dastanının yazıya alınmış mətninin onun tərəfindən Avropaya aparılması və qərb elmi-mədəni ictimaiyyətinə təqdim olunması təbiidir. (6,36-38)

Qapanış-məlumatda adı keçən ikinci bir şəxsin də əlyazma-kitabın hazırlanmasında əmək sərf etdiyi xüsusi razılıq və minnətdarlıq hissi ilə qeyd olunur: “Bu nüsxəni əvvəldən axıra qədər Mahmud xan Dünbili Dircuy toplamışdır (1, 198). Əvvəlki dönəmə, yəni orta çağ folklor kitabı ənənəsinə görə əlyazma-kitabın katibi həm də onun toplayıcı-tərtibçisi sayılırdı. Belə olduqda, Aşıq Sadıq repertuarından yazıya alınmış “Koroğlu mətninin katibi Mirzə Əbdülvəhabın statusu, yəni dastanı yazıya almaq vəzifəsi elan olunduqdan sonra, əlavə olaraq, Mahmud xan Dünbilinin adının toplayıcı statusunda verilməsi nə ilə bağlı ola bilər? “Bu nüsxəni əvvəldən axıra qədər Mahmud xan Dünbili Dircuy toplamışdır - cümləsi sırayı kitab-yazıya alan vəzifəsindən fərqli daha məsul bir statusu - yazılanları toplayıb saf-çürük edərək kitab halına gətirmək, tərtib etmək, yazıya

alınmış ayrı-ayrı məclisləri ardıcılıqla düzüb kitab şəklinə salmaq, onun orfoqrafiyasından tutmuş dil-üslub səlisiyinə qədər bütün incə nüanslarına diqqət yetirmək vəzifəsini açıqlayır. Bu o deməkdir ki, “Koroğlu mətninin əlyazma-kitab halında hazırlanmasının əsas məsuliyyəti Mahmud Xan Dünbilinin üzərinə düşmüşdür. Aşıq Sadığın Azərbaycan türkcəsində danışdığı “Koroğlu qollarının fars dilinə tərcüməsi ilə də, güman ki, məhz o özü məşğul olmuşdur. Tərcüməçinin kim olduğu qapanış səhifəsindəki məlumatda konkret şəkildə göstərilməsə də bunun Mahmud xan Dünbili ola biləcəyini təxmin etmək mümkündür.

Fars dilini və güman ki, həm də türk dilini (Azərbaycan türkcəsini) yaxşı bilən şərqsünas Aleksandr Xodzkonun tərcümə və orijinala yaxından tanış olduğu və onların yazılış keyfiyyətindən razı qaldığı sonluqdakı məlumatda əksini aşağıdakı şəkildə tapmışdır: “Mətn düzgündür, lakin türki rəsmül xəttində bir neçə səhv gedibdir. Ulu Mirzə İsgəndər bunu qeyd etsə də, onları düzəltməyə fürsət olmadı (1, 198). Bu qeyd Aleksandr Xodzkonun böyük ehtimalla səfər üstündə olduğuna işarə edir. Görünür o, Avropaya qayıtmaq ərəfəsində bu işlə məşğul olmuşdur. Lakin əlyazma-kitabın son tamamlanma işləri onun yola çıxması ilə üst-üstə düşdüyündən əlyazmanı nəzərdən keçirərkən müşahidə etdiyi, “bir neçə səhvi düzəltməyə imkan tapa bilməmişdir.

Bu gün əldə olan və şərti olaraq “Paris nüsxəsi və ya “Xodzko mətni» adlandırdığımız “Koroğlunun orijinaldakı, yəni Azərbaycan türkcəsindəki vəziyyəti barədə müfəssəl şəkildə söz açmaq, demək olar ki, mümkün deyildir. “Xodzko mətninin yalnız nəzm hissəsi indiki halda öz orijinal şəklindədir. Şeyrlərin yanında farsca sətri tərcümə verilsə də, əsas mətn yerində Azərbaycan dilində olan Koroğlu qoşma və gəraylıları dayanır. Əlyazmanın nəsr hissəsi isə tamamilə farscadır. Daha doğrusu, fars dilinə çevrilmiş vəziyyətdə-tərcümənin dilindədir. Şübhəsiz ki, bu göstərici həmin mətni orijinal “folklor kitabı kimi qəbul etmək imkanı vermir. Çünki bütün hallarda burada müəyyən tərcümə əməliyyatının getdiyi açıq şəkildə görünməkdədir.

Söyləyicinin (Aşıq Sadığın) öz repertuarındakı “Koroğlu qollarını katibin (Mirzə Əbdülvəhabın) qarşısında dastanın danışıldığı dildə-Azərbaycan türkcəsində söylədiyi aydın məsələdir. Məlum “Xodzko mətninin hazırlanmasında ilkin mərhələ, əlbəttə ki, Aşıq Sadıq Nigaristanlının söylədiyi «Koroğlu» qollarının katib Mirzə Əbdülvəhab tərəfindən yazıya alınmasıdır. Sözü gedən ilkin mərhələ əsil folklor kitabı mərhələsidir. Lakin çox təəssüflər olsun ki, Aşıq Sadığın ana dilində söylədiyi bu ilkin, orijinal mətn üzərində fars dilinə tərcümə əməliyyatı həyata keçirilməsindən sonra onun hansı tale yaşadığını söyləmək üçün hələlik əldə heç bir ip ucu yoxdur. Ana dilimizdə olan həmin orijinal mətn fars dilinə tərcümə olunduqdan sonra gərəksiz-lazımsız bilinərək bir kənarı atılmışdır? Yoxsa Aleksandr Xodzko həmin orijinal nüsxəni də fars dilinə tərcümə olunmuş variantla birgə özüylə Avropayamı aparmışdır? “Türki rəsmül xəttində bir neçə səhv gedibdir» ifadəsinin indi əldə olan nüsxədəki türkcə şeyrlərin yazılışınamı, yoxsa A.Xodzkonun tərcümə ilə birlikdə götürdüyü orijinalın imlasınamı aid olduğunu da

dəqiq söyləmək çətindir. Fransadakı Paris Milli kitabxanasında əsərin yalnız haqqında danışılan farsca tərcüməsi saxlanıldığından hələlik bu barədə konkret mülahizələr irəli sürmək olmaz. Bəlkə də günün birində “Xodzko mətninin orijinalı tapılacaq və “Azərbaycan folklor kitabının bu unikal örnəyinin gerçək mənzərəsi elm aləminə və mənsub olduğu xalqa bəlli olacaqdır.

İndiki halda “Xodzko mətni şərti anlamda “Azərbaycan folklor kitabı meyarına uyğun gəlir. Bununla belə, kitabın hazırlanmasında folklor mədəniyyətimizə həssas münasibət göstərən Azərbaycan ziyalılarının birbaşa və yaxından iştirakı onun orijinaldakı strukturunun, süjet ardıcılığının qorunmasını təmin etmişdir. Lakin həm tərcümə, həm də tərtib-kitab halına gətirmə prosesində folklor – canlı danışq üslubu yazı-kitab dili ilə əvəzlənmiş, dastan ifaçılığına məxsus ənənəvi “giriş və “keçid formullarının yerinə klassik şərq kitab tərtibinə xas standart qəliblərdən istifadə olunmuşdur. Məsələn, ozan və aşiq ifaçılığında dinləyiciyə çatdırılması nəzərdə tutulan mətnin (boy və ya qolun) özünəməxsus bir ad-təqdimatının olduğu həm yazılı qaynaqlardan (“Kitabi-Dədə Qorqud), həm də bu gün yaşamaqda davam edən mövcud folklor ənənəsindən hər kəsə bəllidir. Oğuznaməçi – ozanın boylara verdiyi ad – təqdimatların (“Salur Qazanın evi yağmalandığı boyı bəyan edər”, “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı boyını bəyan edər, “İç Oğuz daş Oğuz asi olub Beyrək öldüğü boyı bəyan edər) dasatançı-aşığın “Koroğlu qollarını adlandırması (“Dəmirçioğlunun Çənlibelə gəlməyi, “Koroğlunun Toqat səfəri, “Telli xanımın Çənlibelə gətirilməyi və s.) ilə demək olar ki, üst-üstə düşməsi bu biçimdəki adlandırma ənənəsinin qədim köklərə malik olduğunu göstərir. Nigaristanlı Aşiq Sadiqın söylədiyi “Koroğlu dastanının ayrı-ayrı qolları da, heç şübhə yoxdur ki, sözü gedən tarixi ənənəyə uyğun tərzdə adlandırma-təqdimatdan sonra nəql olunmuşdur. Lakin əldə olan “Xodzko mətninin mənzərəsindən də görüldüyü kimi, mətni kitab halına gətirən tərtibçi-tərcüməçilər dastan söyləyicisinin - Aşiq Sadiqın ayrı-ayrı qollara verdiyi ad – təqdimatları bir kənara qoyaraq, ənənəvi şərq kitab tərtibi prinsipləri əsasında dastanı sıra ardıcılığı ilə nömrələnən “məclislər, şəklində təqdim etməyi üstün tutmuşlar. Buna görə də Aşiq Sadiq Nigaristanlının söylədiyi on üç qol kitabda on üç məclis şəklində öz ifadəsini tapmışdır: “Birinci məclis, “İkinci məclis, “Üçüncü məclis və s. Bundan əlavə aşiqin dastan (qol) başlama və qoldan-qola (süjetdən-süjetə) keçid manerasını əks etdirən spesifik qəlib-formulların (“Sizə kimdən, hardan xəbər verim, Çənlibelli qoç Koroğludan, “Bu burda qalsın, eşit xəbəri Dəmirçioğlundan, “Sizə kimdən deyim, Giziroğlu Mustafabəydən və s.) cüzi bir bölümü qorunub saxlanılsa da, xeyli hissəsi mətni kitab halına gətirənlər tərəfindən klassik şərq təhkiyəsinə məxsus şablon –qəliblərlə əvəzləndirilmişdir: “Ravilər, müdrük tarixçilər belə nəql edirlər ki... (1,192), “Rəvayətçilər, keçmişdən xəbər verən şirin sözlü qocalar belə nəql edirlər... (1, 159).

Bir çox məclislərin (məsələn, dördüncü və beşinci, on bir və on ikinci) biri-birinə kitab hekayəti şəklində keçidi vardır ki, bu da dastan ifaçılığı prinsiplərinə uyğun gəlmir. Dastan ifaçılıq ənənəsinə görə hər bir qol müstəqil şəkildə tamamlanmalı və aşiq finala uyğun yekunlaşdırıcı ifadələr (məsələn,

“Koroğlu dəlilərini başına yığıb yeddi gün , yeddi gecə məclis qurdu, “Koroğlu məclis qurub Dəmirçioğluynan Telli xanımın toyun tutdu... və s.) işlətməli olduğu halda, “Xodzko mətnində on birinci məclisin sonluğu “Koroğlu Bolu bəyi arxayın edib dedi: Dona xanımı sənə almasam, kişilik papağını başıma qoymaram (1, 173) şəklində başa çatır və bunun ardınca gələn on ikinci məclis “Koroğlu Bolubəyə ənam xələt verdi. Ona xüsusi otaq ayırdı. Gündəlik yemək içməyini verib onu az da olsa korluq çəkməyə qoymadı (1, 173) cümlələri ilə başlanır. Şifahi epik ənənə üçün səciyyəvi olmayan belə keçidlər şərq qissə ədəbiyyatının təsiri altında baş vermişdir ki, bu da “Xodzko mətnini» hazırlayan tərtibçilərin şərq kitabçılıq ənənəsini “Koroğlu qollarının yazıya alınması, daha doğrusu, kitabləşdirilməsi əməliyyatına tətbiqi ilə əlaqədar bir məsələdir.

“Koroğlu qollarının toplanması, yazıya alınması və nəşri işinin təşəkkülü mərhələsində ən mühüm addımlardan biri olan “Paris nüsxəsinin», yəni “Xodzko mətni»nin bir başqa tarixi-mədəni əhəmiyyəti də onun timsalında “Azərbaycan folklor kitabı»nın tərcümə prosesinin başlanmasıdır. Əslində özü də bir tərcümə mətni (Azərbaycan türkcəsindən - orijinaldan farscaya) olan, “Paris nüsxəsi» Avropa dillərinə (ingilis, alman, fransız, rus və s.) tərcümə zamanı əsas istinad mətni rolunu oynamışdır.

“Koroğlu dastanı»nın XIX yüzilliyə aid edilən ikinci bir əlyazma-kitab variantı “Xodzko mətnindən fərqli olaraq ana dilində, yəni Azərbaycan türkcəsindədir. Sözügedən əlyazma-kitab Gürcüstan EA Kekelodze adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanıldığından elm aləmində şərti olaraq “Koroğlunun Tiflis nüsxəsi» adı altında tanınmaqdadır. Dil-ləhcə xüsusiyyətlərinə görə mü-təxəssislərin Cənubi Azərbaycanda-Təbriz və ya İsfahanda yazıldığını ehtimal etdikləri bu əlyazma-kitabın göstəriciləri aşağıda qeyd edəcəyimiz bir sıra çatışmazlıqlarına baxmayaraq, “folklor kitabı prinsip və meyarlarına daha çox uyğun gəlir. Əlbəttə, bu, birinci növbədə dil amili ilə bağlı göstəricidir. “Koroğlunun Paris nüsxəsi “Xodzko mətni» bütün müsbət məziyyət və xüsusiyyətləri ilə yanaşı, bir tərcümə mətni olduğu üçün üzərində fars dilinə çevirmə əməliyyatı aparılmış orijinal mətn tapılana qədər onun “folklor kitabı» kimi birbaşa təqdimat və səciyyəsinə vermək mümkün deyildir. “Tiflis nüsxəsi isə mündəricat və məclislərin (qolların) sərlövhələri istisna olmaqla orijinalın öz dilindədir.

On üç məclislik “Xodzko mətni ilə müqayisədə daha geniş məclis-qol əhatəsinə (əlyazmasında yeddi yüz altmış səhifədən ibarət iyirmi səkkiz məclis) malik olan “Tiflis nüsxəsi» hadisə və sərgüzəştlərin – səfərlərin zənginliyinə görə də diqqətçəkicidir. Burada “Xodzko mətnində olmayan ondan artıq sərgüzəşt-səfər ayrıca “Koroğlu məclisi» kimi təqdim edilir. Bu onu göstərir ki, “Xodzko mətni» yalnız bir folklor söyləyicisinin – Nigarıstanlı Aşıq Sadığın repertuarındakı “Koroğlu qolları» əsasında hazırlandığı halda, “Tiflis nüsxəsi» bir çox aşıqların repertuarına istinadən toplanılıb ərsəyə gətirilmişdir.

“Tiflis nüsxəsi»ndə, təəssüflər olsun ki, “Koroğlu dastanı»nı folklor mətni kimi səciyyələndirən hər hansı bir pasport qeydiyyatına rast gəlinmir. “Tiflis

nüsxəsinin kimdən, harada, nə zaman və kim tərəfindən yazıya alındığı əlyazma-kitabın nə titul və mündəricatından, nə də qapanış-son səhifəsindən bəlli olur. Ola bilməz ki, əlyazma-kitab hazırlamağın bütün prinsiplərinə dəqiqliklə əməl edən kitab sahibi-katib ən azından yazıya alınma tarixi və özü barədə müəyyən qeyd aparmasın. Əlyazma nüsxəsini öz gözləri ilə görə və onun fotokopiyasının Tiflisdən Bakıya gətirən rəhmətlik professor Dilərə Əliyeva əlyazmanın meşin cildli bir kitab olduğunu göstərsə də, əlyazmaşünas-mütəxəssis olmadığından onun paleoqrafik vəziyyəti barədə dəqiq elmi təhlil etmək imkanında olmamışdır. (4,4). Əgər əlyazma-kitab onu hazırlayan şəxs tərəfindən indi üzərində olan meşin cildə tutulmuş olsaydı, o, düşmüş-itmiş səhifələri bərpa etmədən bu işi görməzdi.

Bütün bunlar isə əlyazmanın ilk yazılı nüsxə kimi bütün əlyazmalardan qabaq yarandığını güman etməyə əsas verir.

Bununla yanaşı, "Tiflis nüsxəsini folklor kitabı kimi səciyyələndirən əsas əlamətləri aşağıdakı şəkildə ümumiləşdirmək olar:

- Əlyazma – kitab koroğluşünaslığın tarixi-mədəni mənzərəsini öyrənmək üçün ən mühüm qaynaqlardan biridir.

- "Kitab folklor mətninin-dastanın daşındığı dildə hazırlanmışdır;

- söyləyicinin (yaxud kitabın) "Koroğlu dastanının ayrı-ayrı qollarına verdiyi ad-təqdimatlar əsasən saxlanılmışdır. Lakin bu ad-təqdimatlar məclislərin əvvəlində fars dilinə çevrilmiş xülasə səciyyəli sərlövhələr halında verilmişdir;

- «Kitab» əsasən yazı üslubunda hazırlansa da folklor söyləyicisinin danışiq-nitq üslubuna məxsus təhkiyə tərzii və qəlib ifadələrdən də geniş istifadə olunmuşdur;

- məclislərin başlanma və tamamlanma formulları əsasən dastan ifadəliliyi prinsiplərinə uyğundur.

- Aşıq repertuarından götürülmüş şeirlərin dil və üslubuna müdaxilə olunduğu hiss edilmir.

Beləliklə, Azərbaycan folklor mədəniyyətinin şah əsərlərindən olan «Koroğlu» eposuna XIX yüzilliyin birinci yarısında göstərilən həssas münasibət «folklor kitabı» hazırlanması istiqamətində iki mühüm əlyazma kitabın ortaya çıxmasını gerçəkləşdirmiş olur. Bu əlyazma-kitabların «folklor kitabı» statusunda tarixi-mədəni əhəmiyyətlərinin olduğu danılmazdır. Folklor mətninin –dastanın aşıq repertuarındakı mətn, canlı görkəmini inikas etmə imkanları baxımından bir sıra çatışmazlıq və qüsurları olmasına baxmayaraq, hər iki əlyazma-kitab həm bütövlükdə folklor kitabı sahəsindəki tarixi ənənənin qorunması və davam etdirilərək gələcək nəsillərə ötürülməsi, həm də "Koroğlu eposu kimi nəhəng milli mədəniyyət nümunəsinin ilkin yazılı təqdimatının həyata keçirilməsi nöqtəyi-nəzərindən irimiqyaslı əhatə dairəsinə və milli-strateji əhəmiyyətə malik dəyərli hadisələrdir. "Xodzko mətni (Paris nüsxəsi) "Koroğlunun «folklor kitabı» kimi tərtibindən əlavə, həm də bir «tərcümə kitabı» şəklində Avropaya çıxışını təmin etmişdir. "Tiflis nüsxəsi isə dastanın ana dilində olan mətni kimi «Folklor kitabı» statusunun prinsiplərinə daha çox uyğun gəlməsi ilə mədəni-tarixi mövqə kəsb etmişdir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Koroğlu. (Paris nüsxəsi), (hazırlayanlar: İ.Abbaslı, B.Abdulla, rəyçi A.Nəbiyevdir), Bakı, Ozan, 1997.
2. Abbaslı İ. Ön söz. Bax: Koroğlu (Paris nüsxəsi), s.4-10.
3. Kitabı-Dədə Qorqud (hazırlayanlar: F.Zeynalov və S.Əlizadə), Bakı, Yazıçı, 1988.
4. Koroğlu (Tiflis nüsxəsi), (hazırlayanlar H.İsmayılov və E.Tofiq qızı), Bakı, Səda, 2005.
5. Qasımlı M. Ozan-aşiq sənəti. Bakı, Uğur, 2007.
6. Abbasov E. Mirzə İsgəndər, yoxsa Xodzko? «Elmi axtarışlar», I toplu. Bakı, «Elm», 2000.
7. A.nəbiyev. «Koroğlu»nun Tiflis variantı, «Ədəbiyyat» qəzeti, 2006.

A.И.Алиева-Кенгерли

РЕЗЮМЕ

Этап новой эпохи «Азербайджанской фольклорной книги»

Трепетное отношение в первой половине девятнадцатого столетия к коронному произведению Азербайджанской фольклорной культуры эпосу «Короглу», стало важным этапом работы в направлении подготовки «фольклорной книги» и выхода в свет двух основных рукописных книг. Нельзя отрицать своеобразную миссию и историко-культурное значение этих рукописных книг в статусе «фольклорной книги». Не смотря на некоторые недостатки фольклорного текста в репертуаре рассказчика – ашуга, обе книги имеют национально-стратегическое значение и являются весомыми произведениями, как в области сохранения и передачи исторических традиций будущему поколению, а также с точки зрения претворения в жизнь первоначального письменного варианта эпоса «Короглу». «Текст Ходзко» (Парижский экземпляр) обеспечил эпосу «Короглу» выход в Европу не только в виде «фольклорной книги», но и как «книги перевода». «Тифлисский экземпляр» эпоса, текст которого был на родном языке, в основном имел принципы «фольклорной книги», держал культурно - историческую позицию.

f.e.n. A.I.Aliyeva-Kangarli

SUMMARY

The period of a new century "The Book of the Azerbaijan folklore»

In the first half nineteenth centuries the epos "Koroglu" was two folklores of the Azerbaijan culture and including product epos traditions. For creation of "the folklore book to this has been shown epos sensitive interest.

These two manuscripts realized creation of the new book. These manuscripts in the status of "the folklore book" had mission and cultural-historical values. Despite of some lacks of the text, in reflection of shape ashig and about courage in its repertoire, both two manuscripts protected historical tradition and have been transferred in the future generation.

And including epos was huge the scientifically-cultural manuscript. "Text Xodsko (the Parisian copy) was addition to the book "Koroglu as translation of the book. And this copy has been provided for an output to the Europe. Tiflis manuscript as the text in the Azerbaijan language approached to principles to «the folklore book» and be a great value in historically-cultural position.